

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Ростислав Даниляк

**НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ:
Методичні рекомендації для студентів ОП «Філософія»**

Івано-Франківськ

2022

УДК 371.385.5:1

ББК 87я73

Д 18

Рецензенти:

Гайналь Т.О., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кучера І.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

*Друкується за ухвалою Вченої ради факультету психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 1 від 30 серпня 2022 р.)*

Даниляк Р.П.

Д18 Написання курсової роботи: методичні рекомендації для студентів ОП «Філософія» / Ростислав Даниляк. Івано-Франківськ: Б.В., 2022. 32 с.

В «Методичних рекомендаціях» викладені формальні та змістовні вимоги до виконання курсових робіт студентами-бакалаврами, що навчаються на ОП «Філософія». Містяться поради щодо підготовки, написання, оформлення та захисту роботи. Присутні зразки оформлення супровідної документації. Роз'яснені питання, пов'язані з укладанням списку використаних джерел.

УДК 371.385.5:1

ББК 87я73

© Даниляк Р.П., 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ПІДГОТОВКА ДО НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ	5
2. СТРУКТУРА КУРСОВОЇ РОБОТИ	11
3. ФОРМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВИХ РОБІТ З ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН	16
4. ЦИТУВАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ДЖЕРЕЛ	18
5. ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ	25
ДОДАТКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	32

ВСТУП

Курсова робота – це різновид письмової позааудиторної самостійної індивідуальної роботи, яка є обов'язковою для виконання всіма студентами.

Метою курсової роботи, в першу чергу, є засвідчення студентом:

1. наявності навичок ведення самостійної пошукової роботи;
2. вміння опрацьовувати першоджерела та коментаторську літературу;
3. здатності організувати свою працю;
4. якісних, систематизованих, впорядкованих знань з тієї чи іншої галузі знання;
5. розуміння взаємозв'язку між структурними елементами дослідження;
6. акуратності в дотриманні формальних вимог.

Курсова робота виконується один раз на рік студентами-бакалаврами III та IV курсів згідно з графіком, затвердженим відповідною кафедрою, а також із визначеної кафедрою тематики. Студентам надається право пропонувати власні теми курсових робіт за умов узгодження з керівником.

Пропоновані «Методичні рекомендації» містять як формальні, так і змістовні вимоги до курсових робіт з філософських дисциплін, поради щодо збору та опрацювання необхідних матеріалів, пояснення тих аспектів оформлення курсової роботи, які зазвичай викликають у студентів найбільші труднощі, а також приклади вірного та невірного викладу й реалізації формальних правил (для спрощення орієнтації приклади подаються курсивом).

Велика частина матеріалу присвячена особливостям та труднощам оформлення бібліографічних даних джерел, які використані в роботі. Приведені приклади оформлення різних типів літератури відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» не тільки друкованих праць, але й електронних публікацій, що часто використовуються студентами. Окреслені найважливіші вимоги міжнародних систем (стилів) оформлення посилань (на прикладі Гарвардського).

1. ПІДГОТОВКА ДО НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Процес виконання курсової роботи поділяється на наступні етапи:

1. Підготовка до написання.
2. Робота над текстом.
3. Оформлення курсової роботи.
4. захист курсової роботи.

Підготовка до написання курсової роботи передбачає здійснення студентом наступних дій:

1. Вибір теми курсової роботи зі списку, затвердженого кафедрою або узгодження власної теми з науковим керівником. Такий вибір чи узгодження здійснюються впродовж першого семестру та реалізуються у вигляді написаної студентом та завізованої керівником заяви на ім'я завідувача кафедри, в якій вказується сформульована тема та прізвище керівника (див. Додаток 1.).
2. Підбір літератури з теми.
3. Узгодження з керівником графіка опрацювання літератури, підготовки орієнтовного плану, чорнового варіанту роботи, написання та оформлення чистовика курсової роботи.

Якщо студент має бажання запропонувати власну тему курсової роботи, то бажаним є підготувати для наукового керівника короткий (розміром до одного стандартного аркуша) проспект роботи наступного зразка (див. Додаток 2.):

- кілька варіантів формулювання теми;
- орієнтовна структура (план) роботи;
- основна проблема (проблеми), вирішення якої пропонується у роботі (тобто, відповідь на питання: «Наскільки актуальною є запропонована тема та які труднощі наукового пізнання чи соціальної практики дозволяє подолати її розкриття?»);
- короткий опис змісту роботи, тобто, розгорнута відповідь на питання: «Про що я писатиму в курсовій роботі?», який повинен бути «прив'язаний» до пунктів орієнтовного плану;
- орієнтовне коло літературних джерел (вказівка на імена дослідників, праці яких плануються до розгляду, або на самі конкретні праці, якщо є така змога).

Такий проспект служить обґрунтуванням того, що студент усвідомлює зміст власної роботи, а також допомагає науковому керівникові максимально вдало та адекватно сформулювати остаточний варіант теми.

Тема роботи, яку пропонує студент, має відповідати наступним критеріям. Вона повинна бути:

- а) не надто *широкою*:

(наприклад, помилкою є, якщо студент пропонує тему: «*Філософське розуміння людини*», оскільки проблема людини у філософії має давню історію та велику кількість аспектів, що неминуче приведе до неповного розкриття теми в кінцевому підсумку);

б) не надто вузькою, спеціалізованою:

(наприклад, тема: «*„Стадія дзеркала” Ж. Лакана як початковий етап конститування психічного „імаго”*» може бути лише невеликим структурним елементом курсової роботи (зокрема, підрозділом розділу), зміст якого матиме в якості забезпечення невелику кількість літературних джерел);

в) такою, що має *пряме* відношення до дисципліни, з якої виконується курсова робота:

(наприклад, тема «*Проблема людини в бахаїзмі*» не є придатною для роботи з філософських дисциплін, хоча може бути запропонованою для курсової з релігієзнавства);

г) забезпечена необхідним літературним матеріалом (тобто, джерела, які студент планує використовувати для написання роботи, повинні бути наявні у достатній кількості, фізично доступні для опрацювання (до прикладу, в місцевих бібліотеках чи в Інтернеті), написані мовою, якою володіє виконавець курсової):

(зокрема, тема «*Трансформація принципів філософії Ч. С. Пірса у неопрагматизмі Роберта Брендона*» буде важкою для розкриття внаслідок відсутності, по-перше, перекладів українською мовою праць Р. Брендона, по-друге, оригінальних його творів у місцевих бібліотеках, по-третє, захищених авторським правом від вільного поширення електронних версій відповідних текстів в інтернет-мережі);

г) такою, що чітко фіксує *проблему*. Така вимога лише бажана, оскільки курсова робота є, в першу чергу, навчальною, а не науковою, тобто, покликана допомогти студентові відпрацювати свої вміння та навички на вже адаптованому матеріалі:

(наприклад, студент зробить помилку, сформулювавши тему так: «*Раціоналізм Р. Декарта як новочасна опозиція до емпіризму*», оскільки подібна постановка є занадто очевидною та не пропонує нового погляду на картезіанство).

При підборі літератури з теми студентові слід керуватися наступними принципами:

1. Принцип академічності (науковості). Він передбачає, що джерела повинні мати визнаний статус наукової літератури. Зокрема, при написанні курсових робіт із філософії не варто робити посилання на періодичні видання, брошури та книги, що мають масовий тираж (до прикладу, газети, що публікуються за рахунок приватних чи громадських коштів, агітаційні брошури, матеріали релігійних громад, мистецьких об'єднань, аматорських спілок чи опубліковані авторським коштом без належного рецензування тощо. Такі джерела слід використовувати лише в тому випадку, якщо вони самі є предметом аналізу курсової та це передбачено завданнями роботи); Інтернет-публікації без вказування авторства та посилань на джерела; реферати, огляди, конспекти, повідомлення, що мають навчальний, розважальний, популярний характер тощо.
2. Принцип аналітичності. Він передбачає, що використовувати в курсовій роботі навчальні джерела (підручники, посібники, адаптовані хрестоматії, словники, енциклопедії тощо) слід лише тією мірою, якою це необхідно, тобто, такі джерела **не повинні** становити **основу** джерельної бази. Таким чином, основний акцент студент повинен робити на першоджерелах, монографіях, статтях та повідомленнях у наукових журналах та збірках тощо.
3. Принцип авторитетності джерела. Він означає, що слід обов'язково брати до уваги класичні з точки зору розгляду тієї чи іншої проблеми праці, а не обмежуватися доступними автору маловідомими публікаціями.
4. Принцип актуальності (новизни). Він вимагає користуватися найновішими джерелами (наприклад, цитувати останні за часом видання праць, які публікувалися неодноразово), а також враховувати можливість кон'юнктурного (з точки зору тих чи інших історичних, ідеологічних, культурних обставин) тлумачення розглядуваної автором проблеми.
5. Принцип повноти (паритетності). Він містить в собі два моменти. По-перше, слід дотримуватися співвідношення першоджерел та коментаторської літератури, тобто, не будувати курсову роботу лише на одному із різновидів. По-друге, студент повинен використовувати достатню кількість джерел, дотримуватися пропорційності у цитуванні, за умови цитування джерел іноземними мовами не нехтувати вітчизняними дослідженнями.
6. Принцип демаркації. Він акцентує на відділенні першоджерела від коментаторської літератури, яка містить оцінку та інтерпретацію матеріалу, викладеного у першоджерелах.
7. Принцип альтернативності. Він вимагає брати до уваги не лише ті джерела, які узгоджуються із авторським баченням проблеми, але й ті, що суперечать йому, пропонують альтернативне трактування теми.

Узгодження графіка роботи над курсовою необхідне, в першу чергу, для того, щоб праця над текстом була систематичною, послідовною, без поспіху та допускала можливість внесення необхідних правок. Якість курсової роботи зазвичай забезпечується *неодноразовим* виправленням тексту, уточненням ключових тверджень, складових Вступу (мети, предмета, об'єкта тощо), збагаченням тексту новими матеріалами, які не потрапили в поле зору студента на початковому етапі підготовки тощо. Також наявність графіка дисциплінує виконавця, забезпечує вчасне закінчення роботи над текстом.

Робота над текстом курсової роботи передбачає, передусім, опрацювання джерел. Для того, щоб таке опрацювання було ефективним, студент повинен усвідомлювати, *що саме* він хотів би відшукати у текстах, які читає. А тому доцільним видається розпочати ознайомлення з проблемою зі словникових та енциклопедичних повідомлень по темі, матеріалів, які містяться у навчальній літературі тощо. Таким чином студент має змогу:

- по-перше, одержати деяке цілісне уявлення про проблему;
- по-друге, з'ясувати найбільш поширені та традиційні погляди на неї;
- по-третє, укласти категоріально-поняттєву схему проблеми (тобто, засвоїти внутрішні зв'язки між її складовими);
- по-четверте, виявити, хто саме займався проблемою, тобто, сформулювати джерельну базу власного дослідження.

Таке попереднє «входження» в тему корисне тому, що опрацьовуючи в подальшому інші тексти (зокрема, першоджерела), студент значно полегшить собі роботу, знаючи, на *що саме* він повинен звернути увагу. В процесі може навіть з'ясуватися, що деякі праці (особливо, наукові статті), попри те, що в їхніх назвах чи анотаціях до них фігурують використовувані студентом у курсовій імена та поняття, не потребують до себе звернення, оскільки акцентують на колі тих проблем, які не мають прямого стосунку до розглядуваної ним:

(наприклад, при написанні курсової роботи на тему, пов'язану з етичними поглядами І. Канта, студентові не обов'язково залучати до розгляду деякі статті, що аналізують ідеї «критичної» філософії, навіть попри те, що зв'язок між етикою та гносеологією німецького класика можна прослідкувати).

Методика опрацювання текстів залежить від особистих звичок студента, але в цьому процесі слід дотримуватися наступних принципів:

1. Старанно фіксувати бібліографічний опис джерел. Докладніше мова про це йде у розділі 4.

2. Старанно вивіряти цитати (за умови конспектування джерел). Для того, щоб в майбутньому цитати не були спотвореними, їх потрібно фіксувати мовою оригіналу. Якщо студент випускає деяку неважливу з його точки зору частину цитати, у тексті це слід позначати трьома крапками. Також важливо відділяти прямі цитати (брати їх у лапки) від непрямих, а також авторський текст від власних коментарів. Більш докладно особливості цитування пояснюватимуться у розділі 4.
3. Уважно слідкувати за нумерацією сторінок джерела, яке опрацьовується (оскільки необхідна цитата може починатися на одній сторінці, а закінчуватися на іншій).
4. Зберігати повну електронну адресу Інтернет-публікації. Бажаним також є фіксація дати, коли було здійснене її збереження (опрацювання), оскільки з часом деякі публікації вилучаються із мережі.
5. Прагнути встановити зв'язки між різними публікаціями, тобто, в процесі конспектування джерел здійснювати первинну обробку матеріалів. Для цього слід залишати «поля», призначені для позначок, коментарів, перехресних посилань тощо.
6. Рубрикувати цитати, тобто, відносити їх до того чи іншого пункту орієнтовного плану або категоріально-поняттєвої схеми курсової роботи.

Після того, як опрацювання джерел завершено, студент одержує певний підготовлений матеріал, який сам по собі ще не може вважатися курсовою роботою. Завдання, яке тепер слід вирішити – це розташувати відповідні цитати різних авторів у послідовності, яка відповідала б логіці розгляду предмету курсової роботи, її поняттєво-категоріальній схемі. Зрозуміло, що чим стрункішою та зв'язною буде така послідовність, тим більшою аргументованістю володітиме робота студента.

У свою чергу, пов'язування між собою цитат повинно бути:

- по-перше, творчим, а не механічним. Це означає, що зв'язки між цитатами далеко не завжди є очевидними і завдання студента полягає якраз у тому, щоб відшукати (та навіть сконструювати) їх;
- по-друге, критико-аналітичним, а не описовим. Це передбачає, що студент не просто відтворює вилучені з цілісності текстів фрагменти інших авторів, а намагається розтлумачити та оцінити ті чи інші твердження, з'ясувати їхній, можливо, прихований зміст, порівняти різні позиції тощо;
- по-третє, узгодженим із найважливішими структурними елементами курсової роботи, а не хаотичним, не випадковим. Тобто, на етапі роботи над текстом студент повинен мати певне уявлення про те, *що* він досліджує, *якого результату* очікує, *якими шляхами* можна забезпечити досягнення такого результату. Слід мати на увазі, що поширеною помилкою при написанні курсових робіт є залучення цитат, які не мають прямого відношення до суті

(частіше за все таке залучення пов'язане із прагненням виконавця виконати формальні вимоги до курсової, зокрема, щодо її обсягу; однак, потрібно брати до уваги, що змістовні характеристики тексту завжди важливіші, ніж формальні). Щоб уникнути такої помилки, студент повинен мати уявлення про такі складові курсової роботи, як мета, завдання, об'єкт, предмет, висновки.

Більшість цих складових містяться у Вступі до курсової, але їхнє формулювання визначає зміст всієї роботи. Традиційно Вступ оформляють вже тоді, коли сама робота завершена, але таке оформлення полягає в уточненні тих *орієнтовних* мети, завдань, об'єкта, предмета тощо, які були визначені ще на початковому етапі праці над курсовою. Тому слід детально розглянути ці та інші складові структури курсової роботи.

2. СТРУКТУРА КУРСОВОЇ РОБОТИ

Структурними елементами курсової роботи є:

1. Титульна сторінка.
2. Зміст (план) курсової роботи.
3. Вступ.
4. Розділи та підрозділи (іноді також підрозділи поділяються на пункти чи параграфи).
5. Висновки.
6. Список використаної літератури.
7. Додатки (за потреби).

Деякі з цих складових (Титульна сторінка (див. Додаток 3.), Зміст (див. Додаток 4.), Список літератури) більшою мірою регулюються формальними вимогами до курсової, тоді як для решти визначальними є змістовні.

У свою чергу, в межах згаданих структурних елементів можна визначити їхню власну (внутрішню) структуру. Найбільшою мірою сказане стосується Вступу до курсової роботи, який слід розглянути докладніше.

Вступ до курсової роботи повинен складатися з:

- Актуальності
- Ступеня розробки проблеми
- Мети
- Завдань
- Об'єкта
- Предмета

Актуальність теми – це, в першу чергу, обґрунтування студентом власного права виконувати курсову роботу на підставі важливості для наукового пізнання або соціальної практики питань, які в ній висвітлюються. Актуальність не є лише формальною складовою Вступу, а тому не можна нехтувати її важливістю. Чітке, лаконічне та несуперечливе обґрунтування актуальності роботи свідчить про те, що студент усвідомлює проблему, яку намагається вирішити у курсовій. При визначенні актуальності студентові слід мати на увазі наступне:

а) Потрібно обґрунтовувати актуальність **предмета** дослідження:

Тобто, якщо предметом дослідження курсової роботи під назвою «Поняття масової культури у філософії Х. Ортега-і-Гассета» може бути визначений зміст поняття «масова культура», то й актуальність повинна стосуватися саме цього поняття, а не, до прикладу, актуальності філософії Х. Ортега-і-Гассета. Логіка міркувань в цьому випадку наступна: у своїй творчості Х. Ортега-і-Гассет здійснив таку інтерпретацію

поняття «масова культура», яка може бути ефективно застосована до оцінки сучасної ситуації.

б) Актуальність теми бажано визначити в трьох аспектах: по-перше, в чому полягає значущість аналізу зазначеної проблеми для світової та вітчизняної науки, по-друге, для соціальної практики загалом та по-третє, конкретного типу відносин (економічних, культурних, політичних тощо).

Зокрема, тема курсової роботи «Поняття кризи у західноєвропейській соціальній філософії ХХ ст.» є актуальною, по-перше, з огляду на недостатній рівень опрацювання цієї проблеми вітчизняними дослідниками, по-друге, у зв'язку з появою нових кризових явищ у соціальному житті на початку ХХІ ст., та, по-третє, із включенням певних сфер соціального життя України до світового контексту та, як наслідок, поширенням кризових явищ на вітчизняну дійсність.

в) В актуальності заборонено: цитувати авторитетів (оскільки вона – це власний доробок студента, який засвідчує розуміння ним самим доцільності аналізу); перелічувати праці філософа чи філософів, творчість яких досліджується; називати періодичні видання, де були опубліковані ті чи інші матеріали (для цього існує список літератури).

г) Актуальність не повинна бути написана метафоричною мовою (художній стиль викладу), тобто, текст слід подавати якомога конкретніше, чіткіше, можна навіть сказати, «сухіше». Це означає, що студентові не слід уникати усталених зворотів, іноді навіть «канцеляризмів» тощо.

г) Лаконічність актуальності: тема може бути актуальною в багатьох аспектах, але акцентувати варто на найважливіших та найпродуктивніших для вирішення проблем, які підіймаються у курсовій. Загальна формальна порада до обсягу актуальності – до 2 / 3 стандартного аркуша (А4).

Ступінь розробки проблеми – це коротка характеристика основних (чи традиційних) підходів до проблеми, що підіймається у курсовій, або перелік найвідоміших її рішень. Цей пункт Вступу укладається на основі джерел, які опрацьовані студентом та зафіксовані у Списку літератури. Таким чином, що відповідальніше підійшов студент до опрацювання джерельного матеріалу, тим повнішим та багатограннішим буде висвітлення теми.

При викладі цього пункту Вступу слід уникати поширеної помилки, суть якої в тому, що студент згадує *всіх* авторів зі Списку літератури. По-перше, це може суттєво збільшити обсяг Вступу (якщо джерельна база є багатою), в чому зовсім немає потреби. По-друге, студентові не уникнути повторів, оскільки позиції певних авторів можуть бути дуже близькими чи доповнювати одна одну. Нарешті, по-третє,

деякі праці є несуттєвими з точки зору проблеми, яка аналізується в курсовій роботі, але включені до Списку літератури як джерела цитат. Технічно такої помилки можна уникнути, *згрупувавши найважливіші* (в кількості 10 – 15 позицій) праці відповідно до того, якого аспекту проблеми вони торкаються, або, як варіант, для вирішення яких завдань використав їх студент.

Наприклад, автори А., В. та С. аналізують проблему під кутом зору Т., у джерелах Е., І., К. та М. акцент робиться на аспекті У., а праці О. та Р. тлумачать тему, виходячи з позиції Х.

Умови лаконічності, конкретності та чіткості стосуються і такого огляду, тому загальна формальна порада до обсягу цього пункту Вступу – до 2 / 3 стандартного аркуша (А4).

Важливо, що після такого короткого огляду джерел студент повинен зробити підсумок, в якому зафіксувати, що, на його думку, не знайшло належного відображення в опрацьованій літературі. Таким чином студент легітимізує *власне* право на дослідження теми і може логічно перейти до формулювання мети своєї роботи.

Мета роботи є ключовим пунктом не лише Вступу, але всієї курсової, оскільки прямо пов'язується з темою, завданнями, розділами та підрозділами, висновками. Разом із тим, з формулюванням мети зазвичай виникають найбільші труднощі.

Мета, по суті, відповідає на питання, *чого* студент бажає досягти своїм дослідженням, *що* є очікуваним результатом. **Типовою** помилкою при визначенні мети є вказівка на *шлях* її досягнення. Тобто, щоб уникнути такої помилки, мета **не** повинна містити слів «проаналізувати», «дослідити», «обґрунтувати» тощо. Замість цього студентові слід дати відповідь на питання «*Заради чого я аналізую, досліджую, обґрунтовую?*».

Наприклад, мета роботи на тему «Традиція трансценденталізму в європейській філософії XVIII – початку ХХ ст.» може бути сформульована наступним чином: «Метою роботи є спільні світоглядно-методологічні принципи, які виявляються в ідеях І. Канта, Й. Фіхте та Е. Гусерля».

Мета не повинна виходити за межі теми, тобто, бути ширшою. Недоліком також вважається надто вузьке формулювання мети. Формальною вимогою до цього пункту Вступу є лаконічність формулювання, одним реченням.

Завдання прямо пов'язані із метою роботи та є, по суті, її конкретизацією. В цьому пункті студент коротко накреслює схему дій, за допомогою яких має намір досягти мети. Завдання формулюють з використанням таких слів, як «виділити»,

«проаналізувати», «встановити», «довести», «аргументувати», «виявити», «дослідити», «обґрунтувати» тощо. Важливими вимогами до завдань є:

- завдання не повинні виходити за межі обсягу мети (претендувати на дещо більше, ніж сформульовано в меті);
- вони не повинні дублюватися;
- їхні кількість та зміст повинні узгоджуватися із пунктами плану (розділами та підрозділами) (тобто, завдання 1 реалізується у Розділі 1, завдання 2 – у Розділі 2 і так далі);
- їхні кількість та зміст повинні узгоджуватися із прикінцевими Висновками (тобто, підсумком (висновком) 1 є вирішення завдання 1, підсумком (висновком) 2 є вирішення завдання 2 і так далі).

Об'єкт – це частина дійсності (явище, процес, річ), яка досліджується студентом. Важливо відзначити, що об'єкт існує дійсно, а не є конструкцією уяви дослідника, він має певне матеріальне вираження (наприклад, зафіксований документально). В курсових роботах з історії філософії об'єктом найчастіше є сукупність праць певного філософа. Об'єкт прямо пов'язаний із темою курсової роботи, її метою, завданнями та, врешті-решт, висновками.

До прикладу, при написанні курсової роботи на тему «Поняття масової культури у філософії Х. Ортеги-і-Гассета» об'єктом виступатимуть конкретні праці згаданого іспанського дослідника.

Ще однією складовою, що системно узгоджена із об'єктом, є предмет. Предмет – це та частина об'єкта, яка безпосередньо цікавить дослідника та аналізується у роботі. Найчастішою помилкою при формулюванні предмета є те, що він виявляється ширшим за обсягом, ніж об'єкт. Щоб уникнути такої помилки, слід уявляти співвідношення об'єкта і предмета по аналогії зі співвідношенням цілого та частини.

Вже згадана курсова робота своїм предметом буде мати підхід Х. Ортеги-і-Гассета до проблеми масової культури.

Також слід вказати на важливі змістовні вимоги до інших складових курсової роботи.

Зокрема, при формулюванні Змісту роботи слід брати до уваги наступні рекомендації:

- кількість розділів та підрозділів не повинна бути надто великою (чи навпаки): оптимальним варіантом є 2 чи 3 розділи з двома-трьома підрозділами в кожному;

- назви розділів та підрозділів повинні бути лаконічними, їх формулюють за допомогою однозначних понять та фраз (наприклад, категорично не рекомендується використовувати метафори, жаргонізми, маловживані слова, вузькопрофесійні терміни, архаїзми, фразеологізми та образні вислови, як от приказки, прислів'я, крилаті фрази тощо);
- підрозділи повинні підпорядковуватися відповідному розділу, тобто, не виходити за межі проблемного поля чи широти охоплення предмета, як вони окреслені у розділі;
- назви розділів та підрозділів повинні відображати те, про що фактично йде мова у тексті курсової роботи (це передбачає, що орієнтовний план роботи майже завжди потребує суттєвої корекції з огляду на те, *що* стало результатом опрацювання студентом джерел).

Основний зміст курсової роботи повинен бути викладеним обґрунтовано, аргументовано, несуперечливо, впорядковано, послідовно. Розділи та підрозділи, по змозі, не повинні суттєво різнитися за обсягом. Слід суворо дотримуватися правил цитування та всіляко уникати плагіату, тобто, не видавати чужий текст, твердження або висновки за власні. З іншого боку, курсова робота має бути самостійною, а, отже, вона не повинна рясніти цитатами. Рекомендована формула, яка відображає оптимальне співвідношення власного тексту та цитованого: *кількість* цитат = кількість сторінок тексту (без титульної сторінки, змісту, списку використаних джерел та додатків) +/- 20 %. Щодо загального *обсягу* цитат, то оптимальним варіантом є такий, коли обсяг цитат не перевищує 25 % загального обсягу тексту.

Кожен розділ повинен закінчуватися короткими – до 2 / 3 стандартного аркуша (A4) – висновками, в яких підсумовується те, про що йшла мова у відповідних підрозділах (тому бажано, щоб кількість коротких висновків співпадала з кількістю підрозділів). **Важливо** також, щоб у проміжних висновках мова йшла лише про те, що дійсно досліджувалося у розділі, тобто, щоб висновки не виявилися багатшими за сам зміст розділу.

Нарешті, Висновки до роботи мають, по-перше, узгоджуватися (і за змістом, і за кількістю) із завданнями та розділами (**важливо**: висновки до курсової роботи – це не сума проміжних висновків), по-друге, бути чітко та лаконічно сформульовані (їхній обсяг не повинен перевищувати двох стандартних аркушів), по-третє, їх бажано подати не суцільним текстом, а окремими тезами (перше, друге, третє і так далі).

Решта структурних елементів доцільно розглянути з точки зору *формальних* вимог, які до них ставляться.

3. ФОРМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВИХ РОБІТ З ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Курсова робота друкується державною мовою машинописним способом (за допомогою принтера) на сторінках білого аркуша формату А4 (210 x 297 мм) з одного боку за такими параметрами:

- редактор: Microsoft Word;
- шрифт: Times New Roman Cyr (кирилиця);
- розмір шрифту: 14 пунктів;
- інтервал між рядками: 1,5;
- розташування тексту на листі (орієнтація): книжкова;
- вирівнювання основного тексту: по ширині;
- поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє та нижнє – по 25 мм;
- обсяг: 25-30 сторінок основного тексту (без титульної сторінки, змісту, списку використаної літератури та додатків);
- нумерація сторінок: правий верхній кут (першою сторінкою вважається титульна, але номер на ній не ставиться).

Такі структурні елементи курсової як Зміст, Вступ, Розділ 1, Розділ 2, Розділ 3, Висновки, Список використаної літератури, Додатки друкуються з *нової* сторінки кожен, причому, таким чином, щоб між заголовком та самим текстом був пропуск в один рядок. Підрозділи до Розділів не слід починати з нової сторінки, але необхідно відділяти порожнім рядком їхні заголовки від тексту попереднього розділу (зверху) та від власного тексту (знизу).

Зміст, Вступ, Висновки, Список використаної літератури та Додатки **не** нумеруються, тоді як Розділи та Підрозділи мають порядкову нумерацію та оформляються наступним чином:

- розділи: симетрично до тексту (без абзацу) великими літерами та без крапки

(наприклад,

РОЗДІЛ 1 ЛЮДИНА МАСИ У ФІЛОСОФІЇ Х. ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА)

- підрозділи: з абзацу малими літерами без слова «підрозділ» та без крапки

(наприклад,

- 1.1. Передумови виникнення масового суспільства
- 1.2. Феномен «бунту мас» як основа масового суспільства).

Написи «Вступ», «Висновки», «Список використаної літератури» та «Додатки» теж пишуться симетрично до тексту (без абзацу) великими літерами та без крапки, тобто, так само як «Розділи».

Напис «Зміст» пишеться посередині великими літерами та без крапки.

Кількість джерел, які використовуються у тексті та присутні у Списку використаної літератури, залежить від теми, але бажано притримуватися такої формули: кількість джерел = кількість сторінок тексту (без титульної сторінки, змісту, списку використаних джерел та додатків) +/- 20 %, тобто, при обсязі роботи у 25-30 сторінок у Списку використаної літератури повинно бути від 20 до 36 джерел. Джерела у Списку розташовуються в суворо *алфавітному* порядку (причому, спочатку джерела кириличним шрифтом, далі – латиницею, і, нарешті, відмінними від них шрифтами, як от: арабським, ієрогліфічним, івритом тощо) та відповідно до вимог бібліографічного опису.

Особливості цитування та оформлення посилань слід розглянути докладніше.

1. ЦИТУВАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ДЖЕРЕЛ

Цитування є невід’ємним та необхідним елементом курсової роботи з будь-якої дисципліни. Правильне використання цитат та належне оформлення цитувань і посилань позитивно свідчать про компетентність виконавця та є важливою складовою при оцінюванні готової курсової роботи.

Цитата – це дослівне відтворення фрагмента деякого тексту. Посилання – це вказівка на місце (текст), звідки було запозичено цитату.

Різновиди цитування (цитат): пряме та непряме, цитування за вторинними джерелами, цитування джерел іноземною мовою, цитування стародруків тощо.

Особливості використання прямих цитат:

а) обов’язково беруться в лапки (такі ж самі, які використовуються у всьому авторському тексті; якщо ж всередині самої цитати теж необхідно взяти дещо в лапки, тоді використовується інакший їхній тип, що схематично виглядає так: „початок цитати «дещо в лапках» завершення цитати”) та зберігають усі граматично-стилістичні особливості відтворюваного в цитаті тексту (а також поділ на абзаци);

б) приводяться лише в тому випадку, якщо необхідно відтворити текст зі збереженням усіх відтінків та нюансів (наприклад, при потребі лінгвістичного аналізу тексту; при критиці певних тверджень; за необхідності наведення точних визначень чи характеристик). Це передбачає, що кількість прямих цитат повинна бути незначною;

в) прямі цитати не повинні бути об’ємними (тобто, якщо необхідно відтворити значний обсяг тексту, доцільно подати його через непряме цитування) та, дуже бажано, без скорочень та пропусків;

г) слід уникати цитат, авторство яких є невстановленим (неперевіреною), або тих, що містять загальноновизнані твердження (до прикладу, прислів’я, приказки, судження про очевидне тощо);

г) якщо автору необхідно певним чином акцентувати на деякій частині цитати, він може це зробити, виділивши частину та вказавши на це:

(наприклад: Автор згадує ідею французького філософа технології Жильбера Сімодона (Gilbert Simondon, 1924-1989): «According to Simondon, ‘social memory’ is an ambiguous concept since *all memory has a social dimension*, even genetic and the phylogenetic memories (курсив наш – Р.Д.)» [8, 308].);

д) якщо є потреба скоротити цитату, або випустити з неї частину тексту, яка не впливає на зміст, то такі скорочення або ж пропуск оформлюються за допомогою пунктуаційного знаку «три крапки», чи (у випадку пропускання речення чи кількох сукупності знаків <...>.

Цитування за вторинними джерелами – це не безпосереднє використання певного тексту, а запозичення його з інших джерел, наприклад, з довідкової, навчальної, популярної літератури тощо. Слід зазначити, що такі цитати допускаються вкрай рідко (наприклад, коли аналізується зміст самого підручника чи енциклопедії; коли першоджерело вважається втраченим чи важкодоступним; коли першоджерело написано іноземною мовою, якою не володіє автор тощо). Окрім того, якщо має місце таке цитування, доцільно вказувати наступним чином [Цит. за: 22, с. 234]. **Важливо**, щоб студент не допускав при такому цитуванні наступних порушень:

- приховування вторинного джерела (коли запозичена з нього інформація подається так, наче взята з першоджерел; при цьому даються посилання саме на першоджерела);
- приховування першоджерела (коли запозичена із вторинного джерела інформація приписується автору саме цього джерела – так, наче він сам є її творцем).

Обидва випадки вважаються грубими порушеннями правил цитування та дослідницької етики. Загальна рекомендація в такому випадку: ретельно вивіряти цитати по першоджерелах.

Основні правила при цитуванні джерел іноземною мовою:

- а) прямі цитати наводити лише в тому випадку, якщо автор впевнений у правильності перекладу (в інакшому випадку слід вживати непряму цитату);
- б) при перекладі спеціальних термінів та імен враховувати перекладацькі традиції;
- в) **категорично не рекомендується використовувати засоби електронного перекладу** (без належного «ручного» редагування);
- г) посилання на джерела у Списку використаної літератури подавати **лише** мовою оригіналу (якщо джерело польською мовою, то бібліографічний опис у Списку літератури теж повинен бути польською);
- г) старанно уникати подвійного перекладу (наскільки це можливо): наприклад, доцільно перекладати українською цитати з праць І. Канта за німецькомовними виданнями, а не за польським перекладом. Така вимога, щоправда, є, радше, побажанням, та не може братися в розрахунок при оцінюванні студентської *навчально-наукової роботи*, якою є курсова.

При цитуванні джерел, які вийшли друком до реформи письма або на території, якої реформа не торкнулася (українськомовні видання до 1918 р., праці, опубліковані в Галичині в міжвоєнний період або ж за кордонами сучасної України тощо), загальною рекомендацією є відтворення тексту згідно з нормами **сучасних** пунктуації та орфографії. Також можна рекомендувати подавати такі цитати *непрямо*.

Іноді допускається зміна оригінального тексту при цитуванні, а саме, у наступних випадках:

а) якщо в оригіналі наявна орфографічна чи граматична помилка. В такому випадку слід відтворювати текст без змін, але після неправильно написаного слова ставити знак питання у круглих дужках або ж правильно написане слово у квадратних дужках:

(наприклад, «Вчення І. Канта про категорний (?) імператив...» або «Вчення І. Канта про категорний [категоричний] імператив...»);

б) якщо в оригіналі наявні скорочення, які можуть бути незрозумілі читачеві (зокрема, таке трапляється при цитуванні рукописів, архівних записів, листування, конспектів тощо). В такому випадку слід взяти в квадратні дужки ту частину, яку автор додає до скороченого слова (слів) у цитаті:

(наприклад: «Вчення І. Канта про кат[егоричний] імп[ератив]...»).

Використання посилань обов'язкове у таких випадках:

- при прямому цитуванні фрагментів деякого тексту (в тому числі, ілюстрацій, формул, таблиць тощо);
- при непрямому цитуванні (перепарфразованому, недослівному відтворенні дечого);
- при запозиченні чужих тверджень, формул, ілюстрацій тощо;
- при аналізі змісту інших (наприклад, опублікованих автором раніше) та чужих публікацій;
- при необхідності відіслати читача до публікацій, в яких предмет розглядається більш докладно.

Зауважимо, що відсутність посилань в курсовій роботі може свідчити про наявність текстових запозичень (плагіат). Тексти курсових робіт зазвичай перевіряються за допомогою спеціального програмного забезпечення уповноваженими інституціями (наприклад, відповідальним працівником Наукової бібліотеки, Відділу контролю за якістю навчального процесу, установи з питань дотримання академічної етики тощо). Л

При написанні курсової роботи слід суворо дотримуватися наступного правила щодо цитат та посилань: **в тексті роботи повинні цитуватися лише ті джерела, які містяться у Списку використаної літератури та, відповідно, у Списку використаної літератури повинні міститися лише ті джерела, які прямо чи непрямо цитуються у тексті.**

Посилання на джерела в тексті позначаються після цитати у квадратних дужках наступним чином: [22, с. 45], де 22 – це номер джерела у Списку, а с. 45 – цитована сторінка джерела. **Важливо: вказувати сторінки цитованого джерела є обов’язковою вимогою.** Єдиним винятком може бути те, що джерело не цитується прямо, а студент викладає власними словами позицію, вміщену у ньому. В останньому випадку слід оформляти це так: [див. 22]. Якщо певна цитата приводиться не за першоджерелом (наприклад, автор А. цитує автора В.), в такому випадку слід давати посилання на працю автора А., вказуючи наступним чином: [Цит. за: 22, с. 45]. Якщо студент кілька разів підряд посилається на одне джерело, наступні посилання можна оформити таким чином: [там само, с. 46] або й без вказування сторінки, якщо попередня та наступна цитата розміщені на одній сторінці цитованого джерела. Якщо дається непряме посилання на кілька джерел, де міститься необхідна інформація, то таке посилання оформлюється наступним чином: [22; 31; 33], де 22, 31 та 33 – це номери джерел у Списку використаної літератури.

Посилання розміщується:

- безпосередньо після прямої цитати, яка береться в лапки, за умови, що авторський текст розміщений *перед* цитатою або вміщений всередині цитати:

(приклад: *В іншому контексті Б. Міштал пише про два полюси методів конструювання «придатного (useable) минулого» [3, с. 56];*

приклад: *«Всі поняття та відповідно терміни, – писав Е. Гусерль, – певним чином повинні залишатися у плинному стані, ніби в постійній готовності негайно диференціюватися в міру просування аналізу свідомості...» [8, с. 56].);*

- після авторського пояснення прямої цитати, тобто, після вказівки на того, кому належить цитата:

(приклад: *«Всі поняття та відповідно терміни певним чином повинні залишатися у плинному стані, ніби в постійній готовності негайно диференціюватися в міру просування аналізу свідомості...», – писав Е. Гусерль [8, с. 56].);*

- після імені автора джерела, що цитується непрямо:

(приклад: *І власне відмінність у сприйнятті забезпечується відмінністю між предметом та об’єктом, про яку пише В. Петрушенко [7, с. 22-23].);*

- після слів, яких стосується посилання або в кінці речення (фрази), якщо автор не може чітко визначити, якого саме конкретного слова стосується посилання:

(приклад: Деякі автори [див. 6] аналізують проєкт реновації центральної частини столиці Північної Македонії.

приклад: С. Біттер та Г. Вебер аналізують проєкт реновації центральної частини столиці Північної Македонії [див. 6].).

Пунктуація при розміщенні посилань всередині тексту наступна: **всі** пунктуаційні знаки (крапка, кома, двокрапка, крапка з комою, знак питання, знак оклику) розташовуються **після** квадратної дужки, що закриває посилання, **без пропуску** (приклад: [7, с. 56];), а знак „тире” відділяється **пропуском** (приклад: [7, с. 56] –).

Імена авторів, праці яких цитуються у курсовій роботі, слід подавати *впродовж* усієї роботи *однаково*, у такому вигляді: І. Прізвище (наприклад, А. Тойнбі, Н. Карамішева). Причому, рекомендують відділяти ініціали від прізвища за допомогою сполучення клавіш «Ctrl+Shift+пробіл». Використання такої комбінації усуває поширену проблему, коли ініціали та прізвище опиняються у різних рядках (а то й сторінках) тексту.

Поширеними помилками при вживанні імен є:

- а) використання тільки прізвищ («*Ніцше*» замість «*Ф. Ніцше*»);
- б) повне написання імені («*Франц Розенцвайг*» замість «*Ф. Розенцвайг*», «*Георг Вільгельм Фрідріх Гегель*» замість «*Г. Гегель*»);
- в) написання ініціалів після прізвища («*Бергсон А.*» замість «*А. Бергсон*»);
- г) неправильне відмінювання прізвищ («*Ж. Дерріди*», «*Ж. Деррідою*» замість невідмінюваного «*Ж. Дерріда*»; «*П. Тейяр де Шардена*», «*П. Тейяр де Шарденом*» замість «*П. Тейяра де Шардена*», «*П. Тейяром де Шарденом*»; «*Х. Ортега-і-Гассета*» замість «*Х. Ортеги-і-Гассета*» тощо);
- г) невірне вживання прізвищ філософів-жінок, якщо прізвище не має виразного закінчення жіночого роду (наприклад, *М. Кругляк*, *А. Бичко*, *Е. Штайн*).

Нормативні вимоги до бібліографічного оформлення змінюються раз на кілька років, але незмінно обов'язковими елементами залишаються:

1. Прізвище та ініціали автора (авторів).
2. Повна назва праці (включаючи додатки, які вказують на характер публікації: наприклад, «Курс лекцій», «Навчальний посібник», «Переклад з нім.», «Монографія» тощо).
3. Місце та рік видання (включно з назвою видавництва).
4. Кількість сторінок.

Всі ці дані містяться на одній з перших чи останніх сторінок публікації, тому загальною порадою для студентів, які здійснюють копіювання необхідного тексту, є не забувати робити копію тієї сторінки, яка містить бібліографічну інформацію, а також, за умови відсутності певних елементів у бібліографічному описі, фіксувати їх

самому (дописувати від руки). За таких умов джерела можна буде використовувати навіть тоді, коли вимоги до бібліографічного опису зміняться.

Станом на серпень 2022 р. дійсними залишаються вимоги до бібліографічного опису, які містяться в ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Чинний Державний стандарт передбачає, що джерела оформлюються відповідно до типу, до якого належать. Зокрема:

Монографія:

Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології / пер. з нім. Андрій Вахтель. Київ : Темпора, 2021. 304 с.

Окрема частина збірки праць:

Дондюк А.М. Антропологія часу як методологічна проблема. *Колізії антропологічного розмислу* // В.Г. Табачковський, Г.І. Шалашенко, А.М. Дондюк, Н.В. Хамітов, Г.П. Ковадло, Є.І. Андрос. Київ : Видавець ПАРАПАН, 2002. С. 79–97.

Стаття:

Connerton P. Seven types of forgetting. *Memory Studies*. 2008. Vol.1, issue 1. P. 59–71.

Електронне джерело:

Choibamroong T. Knowledge of Tourists' Behavior: A Key Success Factor for Managers in Tourism Business. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.533.7111&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 21.04.2022.).

Таким чином, оформлення Списку літератури в курсовій роботі повинно відповідати чинному Державному стандарту.

Окремо слід згадати про бібліографічний опис електронних (Інтернет) джерел, які часто використовують студенти при написанні курсових робіт. Головний мотив, яким повинен керуватися виконавець курсової роботи при оформленні Списку літератури: кожне джерело слід оформити так, щоб його з легкістю можна було ідентифікувати. Тобто, за описом джерела у Списку літератури можна відшукати

його в електронній чи класичній бібліотеці та пересвідчитися у правильності приведеної цитати.

Тому:

1. Якщо є можливість цитувати оригінал-макет публікації або її відсканований варіант (зазвичай зберігається у форматах .pdf та .djvu), то у списку літератури його можна оформити без вказівки на те, що він є електронним джерелом (так, як не вказується у списку літератури, що автор цитує інформацію не за самим джерелом, а за його ксерокопіями). Тобто, в такому випадку бібліографічний опис здійснюється відповідно до загальних правил та залежить від типу публікації (публікація з одним автором, двома авторами, продовжуване видання, автореферат, препринт тощо).
2. В тому випадку, якщо Інтернет-джерело має паперовий відповідник, але відрізняється від нього, цитується саме Інтернет-джерело з обов'язковою вказівкою на те, що це є електронний варіант та наводяться вихідні дані паперового джерела. Причому оформлення відповідного посилання в тексті залежить від того, як представлене цитоване джерело в Інтернеті.
3. Також Інтернет-джерело може взагалі не мати паперового відповідника. В такому випадку воно оформлюється як електронна публікація.

5. ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Невід'ємною складовою курсової роботи є її усний відкритий (публічний) захист. Публічність захисту передбачає, що вхід в аудиторію, де він відбувається, доступний будь-кому охочому, а також те, що будь-хто із присутніх може поставити запитання до змісту чи форми курсової роботи. Метою відкритого захисту курсової є, в першу чергу, набуття студентами досвіду публічних виступів, відпрацювання навичок аргументації в умовах, максимально наближених до реальних, а також засвідчення власної компетентності у темі, якій присвячена робота. Адже саме необхідність швидко та вичерпно відповідати на часом несподівані запитання (або передбачити можливі) змушує студента відповідально ставитися до виконання курсової роботи.

Захист курсових робіт відбувається у визначений кафедрою день (II-III тиждень грудня, II-III тиждень травня), у визначеній аудиторії, перед комісією із двох-трьох викладачів кафедри та у присутності всіх студентів відповідної групи. Бажаним є наявність на захисті керівників курсових робіт. Обов'язковими умовами допуску до захисту є, по-перше, позитивна рецензія керівника (тому дуже важливо дотримуватися узгодженого з ним графіка виконання роботи, щоб вчасно здати її на рецензування) та, по-друге, наявність позитивного висновку про відсутність в роботі ознак академічного плагіату (надміру текстових збігів).

Для виступу студентові надається 5-10 хвилин часу. Впродовж цього часу рекомендується оголосити:

1. Тему роботи.
2. Прізвище керівника роботи.
3. Актуальність.
4. Ступінь розробки проблеми.
5. Мету й завдання.
6. Предмет та об'єкт.
7. Структуру роботи (кількість розділів та підрозділів, кількість сторінок та кількість джерел у Списку використаної літератури).
8. Отримані у роботі висновки.

Далі студентові ставляться запитання. Їхня кількість та форма не регламентуються. Досвід показує, що актуальні роботи зазвичай викликають запитання не лише від викладачів, які входять до комісії та зобов'язані з'ясувати міру компетентності виконавця, але й від інших слухачів. В будь-якому випадку, студентові слід давати короткі, чіткі відповіді по суті запитання.

Традиційно більшість запитань стосуються:

- тих складових курсової роботи, які зафіксовані у Вступі (мети, актуальності тощо);
- ключових понять, які використовує студент у роботі;

- значення тих чи інших ідей для сучасної ситуації в Україні або ж ступеня дослідженості праць того чи іншого автора українськими дослідниками.

У зв'язку з цим можна порадити студентів при підготовці до виступу роздрукувати на окремих листках перелік ключових понять із визначеннями та список авторів, які займалися проблематикою, яка досліджується у курсовій. Це суттєво допоможе швидко знайти необхідну відповідь на запитання та позитивно впливатиме на загальне враження від виступу.

Нарешті, останнім елементом захисту є оголошення викладачем, що входить до комісії, рецензії керівника курсової роботи. Бал за курсову роботу традиційно визначається на підставі зафіксованої в рецензії керівника оцінки за зміст та оформлення, а також оцінки комісії за дотримання формальних вимог та якість усного захисту.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Завідувачу
кафедри філософії, соціології
та релігієзнавства
проф. Дойчику М.В.
студента групи ФЛ-31
Петренка Тараса Омеляновича

Заява

Прошу дозволити мені писати курсову роботу на тему «Характеристика та оцінка некласичних теорій істини» і призначити науковим керівником доцента кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Даниляка Р.П.

12.09.2022 р.

Підпис

Додаток 2.

Орієнтовні варіанти назви курсової роботи:

- «Поняття (концепт) „Інший” та його зв’язок з проблемами некласичної етики і гносеології»
- «Концептуальний аналіз „Іншого” у європейській філософії»
- «Співвідношення класичного та некласичного у тлумаченні поняття „Інший”»
- «Місце „Іншого” у взаємодії суб’єкта та об’єкта»

Орієнтовний план курсової роботи: Вступ, два розділи, шість підрозділів, Висновки, Список літератури. Розділи та підрозділи наступного змісту:

1. Початки концептуалізації «Іншого»:

- а) поява «Іншого» та проблема соліпсизму. Перша модель «Іншого»;
- б) друга модель «Іншого»: Г. Гегель та його вплив на поняття «Ти» в «діалогічній» філософії;
- в) Е. Гусерль про «Іншого».

2. «Інший» як суб’єкт:

- а) зміна акцентів у проблемі «Іншого» в контексті антропологічного повороту ХХ ст.;
- б) третя модель «Іншого» та її головні наслідки;
- в) переосмислення моделей «Іншого» комунікативною філософією.

Основною проблемою, яка підійматиметься у курсовій роботі, є складність та неоднозначність проявів іншої особи відносно Я. Тобто, Інший може виступати у різних іпостасях, що, окрім усього, знаходить вияв у відмінному тлумаченні цього центрального для західноєвропейської філософії ХХ ст. поняття «діалогічною» філософією, феноменологією та психоаналізом.

В роботі на основі концепцій Р. Декарта, Г. Гегеля, представників «діалогічної» філософії (Ф. Ебнера, М. Бубера), Е. Гусерля, Ж.-П. Сартра, Ж. Дельоза, Е. Левінаса та представників німецької комунікативної філософії Ю. Габермаса та К.-О. Апеля, як передбачається, буде здійснено аналіз поняття «Інший». Пропонується виділити та описати три моделі взаємозв’язку Я та Іншого, причому історичний розвиток від першої моделі (суб’єкт-об’єктної установки) через другу (покладання Іншого та Я в межах дечого третього – Цілісності, як у Гегеля, чи діалогу, як у представників «діалогічної» філософії) до третьої моделі (субстанційної розділеності Я та Іншого) планується подати як рух до визнання Іншого в якості реальної сутності, а не лише в якості Не-Я. В курсовій роботі буде наявна спроба проаналізувати деякі головні підходи до поняття «Інший»: розглянути феномени Діалогу (комунікації) та Погляду; з’ясувати відмінності між

«Іншим», з одного боку, та «Ти», «Чужим», – з іншого; проаналізувати переваги та недоліки покладання в якості першозв'язку Я та Іншого або конфлікту, або єдності.

Окрім праць згаданих філософів у роботі планується використання публікацій в журналах «Філософська думка», «Вісник Прикарпатського університету», «Вісник Чернівецького університету»; робіт А. Єрмоленка, Л. Ситниченко, М. Тойніссена; а також Інтернет-джерел.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Кафедра філософії, соціології та релігієзнавства

КУРСОВА РОБОТА

на тему

«Феноменологічний зміст інтерсуб'єктивності»

Студента IV курсу, групи ФЛ-41
напряму підготовки
033 – Філософія
Костенка Т.К.

Керівник: доцент кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства, доцент,
кандидат філософських наук
Даниляк Р.П.

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)
_____
(підпис) (прізвище та ініціали)
_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Івано-Франківськ - 2022 рік

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Людина маси та масове суспільство у філософії Х. Ортеги-і-Гассета	6
1.1. Передумови виникнення масового суспільства	6
1.2. Феномен «бунту мас» як основа масового суспільства	9
1.3. Основні характеристики масової людини	12
Розділ 2. Масова культура як основа масового суспільства	16
2.1. Підвалини сучасної культури. Освіта. Наука. Техніка	16
2.2. Основні аспекти іриси масової культури	21
2.3. Протиставлення масової та елітарної культури	25
Висновки	29
Список використаної літератури	31

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Даниляк Р.П. Написання курсової роботи: методичні рекомендації для студентів напряму підготовки 033 „Філософія” / Ростислав Даниляк. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016. 44 с.
2. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. [Чинний від 2016-07-01]. Київ, 2015. 16 с.